

Ekologisen kestävyuden utopiat lukionuorten tulevaisuuskuvin

Mari Korhonen¹, Johanna Kallio¹, Jan Varpanen¹, Antti Saari

¹Tampereen yliopisto

Tarkastelemme artikkelissa lukionuorten tapoja hahmottaa ekologisesti kestävää tulevaisuuden yhteiskuntaa. Tutkimusaineistona toimivat nuorten tuottamat utooppiset kuvitelmat kestävästä yhteiskunnasta 2040-luvulla. Aineistonanalyysi osoittaa, että lukionuoret kuvailevat ekologisesti kestävää ihanetulevaisuutta kolmen eri puhettavan eli kehysten kautta. Arvokehys, vastuukehys ja tekninen kehys asettavat tulevaisuuden tarkastelulle eri lähtökohdat, jotka sekä rajoittavat että avaavat mahdollisuuksia tulevaisuuden kuvitteluun. Kehykset eivät nuorten puhetoissa ilmenneet yhtäaikaista, vaan ne ilmenivät ekologisesti kestävä tulevaisuuden eri osa-alueita pohdittaessa. Ekologisesti kestävä tulevaisuutta edistävissä lukio-opetuksessa eri kehysten tulisi kuitenkin kietoutua toisiinsa. Ehdotamme, että utooppinen kuvittelu voi paljastaa tiettyjä kehysten välisiä puutteita ja siten edistää kokonaisvaltaiseen ymmärrykseen tähtäävän ympäristökasvatuksen kehittymistä.

Avainsanat: ympäristökasvatus, nuorisotutkimus, lukiolaiset, utopiat

Lähetetty: 19.8.2022

Hyväksytty: 2.5.2023

Vastuukirjoittaja: mari.korhonen@tuni.fi

DOI 10.23988/ad.120992

Johdanto

Yhteiskunnan vallitsevat rakenteet ja arvot ilmenevät yhteiskuntaluonteena. Se määrittää yksilöiden ja yhteisöjen ajattelu- ja toimintatapoja, saaden ne vaikuttamaan luonnollisilta ja välttämättömiltä (Fromm, 1971, s. 88–89; Maciel, 2019). Niinpä paraikaa kiihtyvän ilmastokriisin hillitseminen ei edellytä ainoastaan rakennettuun ympäristöön ja infrastruktuureihin kohdistuvia muutoksia, vaan myös yhteiskunnassa vallitsevien ajattelutapojen ja arvojen kyseenalaistamista sekä niiden muuttamista kestäväää elämäntapaa tukeviksi (ks. Värrri, 2018; Salonen & Joutsenvirta, 2018; Koistinen & Karkulehto, 2021).

Haitallisten toimintatapojen tilalle on siis tulevaisuudessa pyrittävä löytämään uusia, ekologisesti kestävämpiä tapoja, joiden varaan on mahdollista luoda toisenlaisia yhteiskunnallisia toimintamalleja. Tässä työssä kasvatuksella on yhteiskunnallisia arvoja muokkaavana ja uusintavana toimintana merkittävä rooli (Värrri, 2018). Avuksi voi olla myös niin sanottu yhteiskunnallinen kuvittelu, jolla tarkoitetaan kykyä kuvitella vallitsevan yhteiskunnallisen tilanteen ylittäviä, uusia ja mahdolltomaltakin tuntuvia tulevaisuuksia (ks. Levitas, 2013). Yhteiskunnallisiin vaihtoehtoihin keskittyvä kuvittelu tähtääkin parhaimmillaan isojen ilmiökokonaisuuksien ymmärtämiseen ja muuttamiseen. Sen avulla kyetään näkemään toisintekemisen vaihtoehtoja ja määrittelemään tulevaisuudelle esimerkiksi uusia poliittisia ja yhteiskunnallisia normeja (Salonen & Joutsenvirta, 2018, s. 86, 90–91; Koistinen & Karkulehto, 2021; Yusoff & Gabrys, 2011). Yhteiskunnallista muutosta voidaan edistää tekemällä näitä vaihtoehtoja näkyväksi kuvittelun avulla.

Joidenkin tutkijoiden mukaan erityisesti nuorten kyky kuvitella toisenlaisia tulevaisuuksia on heikentynyt viimeisten vuosikymmenten aikana (esim. Eskelinen, 2018). Tämä voi johtua siitä, että osa nuorista kokee kriisien seurausten kaventavan suuresti heidän ikäryhmänsä tulevaisuuden mahdollisuuksia (Kiilakoski & Fransberg, 2022). Nuorten huoli tulevaisuudesta on perusteltua, sillä kriisit ja niiden seuraukset tulevat tulevaisuudessa dramaattisesti lisääntymään, mikäli ilmastokriisin vaikutuksia ei hillitä. Kriisien värittävä kuva tulevaisuudesta voikin saada aikaan vaihtoehtottomuuden tunnetta, joka heikentää kuvittelun mahdollisuuksia (Eskelinen, 2019). Vaihtoehtoisten tulevaisuuksien kuvittelua voidaan kuitenkin kehittää harjoittamalla esimerkiksi kykyä toivottavien ja ihanteellisten tulevaisuuskuvien luomiseen (ks. Laherto, 2020). Kuvittelua voidaan hyödyntää myös osana pedagogista toimintaa ja näin edesauttaa uusien ekologisesti kestävien toimintatapojen tunnistamista ja rakentamista (ks. esim. Rajala ym., 2021; Laherto, 2020; Moisio & Rautiainen, 2020).

Tarkastelemme tässä artikkelissa, miten nuoret kuvailevat ekologisesti kestäväää tulevaisuutta. Kiinnitämme huomiota siihen, millaisten kehysten kautta nuoret jäsentävät tulevaisuutta, sekä siihen, kuinka nämä kehukset rajoittavat tai edistävät ekologisesti kestävään tulevaisuuden potentiaaleja. Tutkimuskysymyksemme ovat: 1) Millaisiin kehyksiin nuoret tukeutuvat kuvatessaan tulevaisuuden ekologisesti kestäväää ihanneyhteiskuntaa? Ja 2) Miten nämä kehukset rajoittavat ja avaavat tulevaisuuden kuvittelun potentiaaleja?

Vastataksemme tutkimuskysymyksiin esittelemme ensin yhteiskuntaluonteen ja utopian käsitteet, joiden kautta taustoitamme nykyistä kestäväntöntä elämäntapaa ja sen muuttumisen mahdollisuuksia. Tämän jälkeen kuvaamme tutkimuksen toteutusta, jossa utopioiden kuvittelua käytettiin aineistonkeruun metodina. Siirrymme sitten kuvaamaan analyysivaihetta, jossa olemme käyttäneet sekä kehysanalyysiä että sisällönanalyysia apuna nuorten tulevaisuuspuheen analysoinnissa. Tulososiossa erittelemme yksityiskohtaisemmin aineiston kolme kehystä, jotka määrittävät tarkemmin ne puhettavat, joiden läpi nuoret hahmottivat ihannetulevaisuutta. Pohdimme jo kehysten esittelyn yhteydessä niiden sisältämiä kuvittelun potentiaaleja ja rajoitteita sekä kehysten kytkeytymistä tutkimuksen teoriataustaan.

Pohdintaosioissa käsittelemme tarkemmin, mitä asioita kuvittelua rajaavat tai avaavat potentiaalit tekevät mahdollisiksi kestävämmän tulevaisuuden rakennusprosessissa. Lopuksi tarkastelemme tulosten merkitystä laaja-alaiseen ympäristökasvatukseen lukio-opetuksen kontekstissa. Pohdimme erityisesti, kuinka opetuksessa kyetään tukemaan mahdollisimman kokonaisvaltaisen ymmärryksen kehittymistä ympäristökysymyksissä.

Tulevaisuuden kuvittelun edellytykset

Kyky kuvitella erilaisia tulevaisuuden mahdollisuuksia kietoutuu niihin sosiaalisiin ja historiallisiin muotoihin, joihin yksilö on kasvanut ja soisaalistunut (Levitas, 2013b, 44–45; Värri 2018; Fromm, 1971). Filosofin Erich Fromm (1900–1980) kuvaa tätä kietoutuneisuutta *yhteiskuntaluonteen* käsitteen avulla. Hän määrittää yhteiskuntaluonteen ilmiöksi, jossa samankaltaisessa yhteiskunnallisessa vaikutuspiirissä kasvaneiden henkilöiden halut ja pyrkimykset muotoutuvat lähes samanlaisiksi. Ilmiön taustalla vaikuttavat vallalla olevat materiaaliset ja ideologisten olosuhteet, joiden varassa ympäröivää yhteiskuntaa, itseä sekä yksilön toimintamahdollisuuksia tulkitaan. Yhteiskuntaluonne kuvastaa siis kussakin ajassa muotoutuneita yhteiskunnallisia normeja, jotka ohjaavat yksilöiden toimintaa ja ajattelua sekä tietoisella että tiedostamattomalla tasolla (Fromm 1941; 1971, s. 88–95; Maciel, 2019; Hietalahti & Toivonen, 2019, s. 255–256).

Yhteiskuntaluonteen vaikutuksesta huolimatta jokaiselle yksilölle muodostuu myös oma persoonallinen luonteensa, jonka ansiosta hänen on mahdollista toimia yhteiskuntaluonteen määrittelemien normien vastaisesti (Fromm, 1971, s. 89). Useimmat ihmiset kuitenkin *haluavat* toimia valitsevien normien mukaisesti. Yhteiskuntaluonne on näet pääasiassa tiedostamattomasti omaksuttu, jolloin sen mukaiset normit nähdään yksilön itse valitsemina tapoina toimia ja elää (Fromm, 1994, s. 29; 1971; Moisio, 2008, s. 155).

Yhteiskuntaluonteen ominaispiirteisiin kuuluu ihmisten vapautta rajoittavia piiloisen hallinnan ja kontrollin muotoja, jotka kohdistuvat erityisesti yksilön psyykeeseen. Tästä seuraa Frommin mukaan patologista eli haitallista normaaliutta, jossa vahingolliset normit on hyväksytty normaaleiksi tavoiksi toimia ja ajatella (Fromm, 1971; Moisio 2008, s. 145–147; Ma-

ciel, 2019). Yhteiskuntaluonteen ylläpitämä haitallinen normaalius siis ohjaa yksilöitä sopeutumaan vallitseviin arvoihin ja käytäntöihin, vaikka ne olisivat ristiriitaisia tai vahingollisia niin yksilön kuin yhteiskunnan hyvinvoinnin kannalta (Fromm, 1971, s. 354; Moisiö, 2008, s. 140–141, 153).

Nykyinen ilmastokriisiä ylläpitävä tilanne voidaan nähdä sellaisen haitallisen yhteiskuntaluonteen seurauksena, joka normalisoi ekologisesti haitallisia toimintamalleja ja takaa niiden jatkuvuuden. Esimerkiksi nykyisen kaltainen luonnonvarojen ylikulutus, jota nykymuotoinen markkinatalous ja kulutuskeskeinen ajatusmaailma ylläpitävät, johtaa kohti yhä laajempaa luontokatoa ja biodiversiteetin tuhoutumista. Tällä on suoria seurauksia yhteiskuntien hyvinvointiin kaikkialla maailmassa, mutta silti luonnonvarojen kuluttamisen laajamittainen vähentäminen on osoittautunut haastavaksi ja tavoite on kohdannut myös vastustusta. Yhteiskuntaluonteen mukaiset normit ja totutut tavat siis pyritään säilyttämään, vaikka niiden haitallisuus olisi havaittavissa.

Fromm (1986, s. 68–71; Macie, 2019, s. 61–62; s. 64–65) kutsuu nykymuotoisille länsimaisille yhteiskunnille tyypillistä yhteiskuntaluonnetta markkinaluonteeksi, jota luonnehtii erityisesti ihmisiä ja asioita määrittävä markkinaperusteinen arvomaailma. Nykyisessä ilmastokriisin ajassa vallitsevaa markkinaluonnetta voidaan pitää kaupalliseen logiikkaan, tehokkuuteen ja antroposentrismiin keskittyvänä ja näin luonnolle sekä ihmiselle haitallisena normistona. Kussakin ajassa vallitseva yhteiskuntaluonne voi kuitenkin muuttua, jos se ajautuu ristiriitaan yksilön perimmäisten tarpeiden, kuten sopusoinnun, vapauden tai onnellisuuden tavoittelun kanssa. Tästä ristiriidasta syntyy kitkailmiö, jossa vallitsevan yhteiskuntaluonteen haitallisuus havaitaan ja sen normeja on mahdollista määrittellä uudelleen. (Fromm, 1971, s. 89, 91, 1976, s. 158–159; ks. Kallio, Pulkki, Saari & Tervasmäki, 2022)

Yhteiskuntaluonteen ja hyvinvoinnin edellytysten ristiriitaisuus voi siis saada aikaan kitkailmiön. Sitä voidaan joko edistää tai ehkäistä poliittisten ja yhteiskunnallisten järjestelmien kautta (Fromm, 1971, s. 340). Siihen voidaan vaikuttaa myös tukemalla esimerkiksi taiteen ja kriittisen ajattelun kehittämistä (Fromm, 1971, s. 345–354). Fromm määrittelee yhdeksi yhteiskuntaluonnetta murentavaksi luovan ajattelun metodiksi esimerkiksi kuvittelun, joka hänen mukaansa auttaa näkemään erilaisia muutoksen päämääriä ja valottaa, kuinka niitä kohti tulisi edetä (Fromm, 1977, s. 203).

Kuvittelu on siis eräänlainen vallitsevaa yhteiskuntaluonnetta haastava harjoite ja samaan aikaan toimintaa, joka aktiivisesti pyrkii yhteiskuntaluonteen muuttamiseen ja kitkailmiön vahvistamiseen. Toisenlaisten mahdollisuuksien kuvittelu auttaa parempien käytäntöjen havaitsemisessa ja toteuttamisessa (Fromm, 1977; s. 203). Tällaisessa yhteiskuntaluonnetta haastavassa kuvittelussa on samankaltaisuuksia niin sanotun utooppisen kuvittelun (ks. Levitas, 2013) kanssa. Siinä on kyseessä harjoite, jossa sanoitetaan mielikuvien avulla toisenlaista, parempaa maailmaa. Samalla utooppinen kuvittelu tarjoaa mahdollisuuden tarkastella nykyisiä toimintatapoja ja yhteiskunnallisia rakenteita kriittisesti. Tarkastelemme seuraavaksi tarkemmin utopian käsitettä ja siihen kietoutuvaa utooppisen kuvittelun menetelmää.

Utopiat kuvittelun työkaluina

Utopialla viitataan usein ihanteelliseen paikkaan, joka on olemassa ainoastaan kuvitelmissa (Lakkala, 2014, s. 26; Levita, s. 2013, s. xi). Utopiaa eri muodoissa on hyödynnetty muun muassa yhteiskuntatieteissä, kirjallisuudessa, politiikassa ja aluesuunnittelussa (ks. esim. Eskelinen, 2020; Levitas, 2013; Jokisaari, 2014; Lakkala, 2014; Karhu, 2019). Utooppisella ajattelulla on vahva asema myös länsimaisessa yhteiskuntafilosofiassa (Lahtinen, 2017). Viime aikoina utopiaa on lisäksi enenevässä määrin hyödynnetty yhteisöllisissä ja yhteiskunnallisissa liikkeissä sekä kasvatustieteellisessä tutkimuksessa (ks. esim. Moisio & Rautiainen, 2020; Rajala ym., 2021). Näissä tutkimuksissa utopioiden kuvittelua on käytetty esimerkiksi pedagogisena keinona opetuksessa (ks. Rajala ym., 2021), ja niiden avulla on tarkasteltu nuorten ilmastoaktivistien poliittista toimijuutta (ks. Piispa, Kiilakoski, Ojajärvi, 2021).

Ymmärrämme tässä tutkimuksessa utopian kuvitelmana tulevaisuuden ideaaliyhteiskunnasta, jossa tarvittavat edellytykset hyvään ja ihanteelliseen elämään ovat läsnä ja tunnistettavissa (Levitas, 2013; Mannheim, 1948). Utopioiden kautta kyetään ilmaisemaan kollektiivista halua sekä pyrkimyksiä parempaan tulevaisuuteen. Ne näet tekevät mahdolliseksi olemassa olevan yhteiskunnan uudelleenkuittelun, jolloin ne väistämättä koskettavat yksilöä laajempaa joukkoa (Eskelinen, 2019, s. 85–86). Utooppisen kuvittelun avulla onkin mahdollista luoda olosuhteet, joissa totutuista normeista poikkeavat ajatukset saavat tilaa muodostua ja kasvaa. Se voi parhaimmillaan tarjota tilaa yhteiskunnalliselle kritiikille sekä auttaa havaitsemaan vallitsevan yhteiskuntajärjestyksen haitallisia normeja ja rakenteita (Levitas, 2013). Näiden näkyväksi tekeminen voi saada aikaan halun kehittyä paremmaksi niin yksilö- kuin yhteisötasolla, mikä voi lopulta johtaa myös laajemman yhteiskunnallisen muutoksen käynnistymiseen.

Yhteiskunnallinen kritiikki ja muutos tarvitsevat ilmetäkseen yhteiskuntaluonteelle vastakkaisia kuvitelmia, jotka onnistuvat tekemään näkyväksi muutosta jarruttavat esteet sekä ruokkimaan kitkailmiön kaltaisia tapahtumia (Fromm, 1977, s. 200). Utopioita kuvittelemalla voidaankin tietoisesti pyrkiä rikkomaan vallitsevia normeja sekä elonkirjolle haitallisia käytäntöjä. Tämän vuoksi yhteiskunnallisiin vaihtoehtoihin keskittyvän kuvittelun tulisi olla mahdollisimman vapaata, eri ilmiökonaisuuksien ymmärtämiseen pyrkivää ajattelua, jonka avulla pyritään löytämään toisenlaisia tulevaisuuden kehityskulkuja sekä poliittisia ja yhteiskunnallisia normeja (Salonen & Joutsenvirta, 2018, s. 86, 90–91).

Myös demokratian toiminnan kannalta on tärkeää ylläpitää mahdollisuuksia rikkaaseen kuvittelukykyyn, sillä ilman sitä on vaarana, että poliittiset ratkaisut jumittuvat vaihtoehdottomuuden tilaan, joka lopulta voi johtaa demokratian heikentymiseen (Eskelinen 2019, s. 85–86). Ajatus vain yhdestä kollektiivisesti jaetusta utopiasta sopii huonosti yhteen avoimen ja moniarvoisen yhteiskunnan kanssa (Lakkala, 2018, s. 13,16; Karhu, 2019, s. 119). Tämän vuoksi myös utopioiden tulisi olla avoimia ja inklusiivisia, jolloin niiden muodostuminen yhteiskuntaa kontrolloivaksi totaliteetiksi

on epätodennäköisempää (Levitas, 2013). Tulevaisuuden suunnittelussa on pyrittävä siihen, että se on kollektiivinen ja dialoginen prosessi, jossa osallistumisen mahdollisuudet taataan kaikille (Levitas 2013).

Yhteiskunnallisen kritiikin lisäksi utopiat kykenevät ilmentämään myös eksistentiaalisia tarpeita, kuten yhteenkuuluvuutta (ks. Fromm, 1971), joiden kautta on mahdollista hahmottaa hyvän elämän sisältöjä ja siihen liittyviä toiveita (Levitas 2013b, s. 43). Utopialla onkin potentiaalia toimia esimerkiksi pedagogisena välineenä, joka parhaimmillaan auttaa havaitsemaan esimerkiksi yhteiskunnallisen sorron mekanismeja ja vahvistaa näin kykyä kriittiseen ajatteluun (ks. Freire, 1999).

Frommin mukaan juuri tällaisten alistavien käytäntöjen paljastaminen vapauttaa yksilön psyyken haitallisen yhteiskuntaluonteen vaikutuksen alta. Tämän voidaan nähdä edistävän sekä yhteisöllistä että yksilöllistä kasvatustyötä (Saari, 2021, s. 162). Utopioiden pedagoginen hyöty ei siis rajoitu vain yksittäisten asioiden ymmärtämiseen, vaan sillä on potentiaalia koko yhteiskuntaluonteen uudelleenahmottamiseen (vrt. Rajala ym., 2021). Kuviteltu utopia voikin muuttua harjoituksesta todellisuudeksi, jos sen avulla muotoillut visiot hyväksytään tulevaisuuden suunnittelua ohjaaviksi periaatteiksi.

Utooppinen kuvittelu ei kuitenkaan aina onnistu irrottautumaan täysin vallitsevista yhteiskunnallisista normistoista, vaan se saattaa osittain jatkaa totuttujen tulevaisuuden tilojen uusintamista. Tulevaisuudentutkimuksen kentällä erotetaankin toisistaan kolme orientaatiota, joista käsin ihmiset hahmottavat tulevaisuutta (Bishop, Hines & Collins, 2007; Börjeson, Höjer, Dreborg, Ekvall & Finnveden, 2006). *Todennäköiset* tulevaisuudet rakentuvat nykyisyydessä tunnistettujen tapahtumien varaan. Esimerkiksi käsitys tulevaisuudesta, jossa uusiutuvaa energiaa käytetään nykyistä enemmän, on todennäköinen tulevaisuuskuva, sillä nykyisyydessä on havaittavissa muutosta kohti näitä uusiutuvia energiamuotoja. *Mahdolliset* tulevaisuudet sen sijaan rakentuvat avoimempien lähtökohtien varaan. Nykyhetken tapahtumien sijaan tulevaisuutta katsotaan moninaisten mahdollisuuksien kenttänä. Esimerkiksi käsitys tulevaisuudesta, jossa markkinatalous on hylätty ja ihmisten yhteistoiminta on organisoitu globaalin poliittisen hallinnon alaiseksi, on mahdollinen, joskaan ei täysin todennäköinen. *Toivottavat* tulevaisuudet puolestaan rakentuvat yksilön toiveista ja arvoista käsin. Tällainen tulevaisuuskuva on muita avoimempi, sillä se ei rakennu sen pojalle, millainen yhteiskunta on mahdollinen, vaan se pohdii ennen kaikkea sitä, millainen yhteiskunta olisi toivottava. Mahdollisten ja toivottavien tulevaisuuskuvienv pohtiminen avaa käsityksiä siitä, mikä on tulevaisuudessa mahdollista, jolloin niiden pohtiminen tarjoaa todennäköisiin tulevaisuuskuviin verrattuna enemmän keinoja muuttaa vallitsevaa yhteiskuntaluonnetta.

Utooppinen kuvittelu pyrkii asettumaan toivottavien tulevaisuuksien piiriin. Tavoitteena on mahdollisimman rajaton, nykyisyydestä riippumaton kuvittelu, joka ilmentää samanaikaisesti myös kuvittelijan tulevaisuuden haluja ja toiveita. Ihanteellinen visio tulevaisuudesta sisältää näin potentiaaleja yhteiskunnalliseen muutokseen sekä auttaa hahmottamaan sen eri osien riippuvuuksia. Tämän vuoksi utooppista kuvittelua on myös

mahdollista hyödyntää pedagogisena menetelmänä nykyisyyden kriittisessä hahmottamisessa. Tätä menetelmää voidaan hyödyntää esimerkiksi lukion opetussuunnitelman mukaisessa laaja-alaisen osaamisen kehittämisessä, jossa yhtenä tavoitteena on vaihtoestoisten tulevaisuusskenaarioiden pohtiminen niin yksilön, yhteisöjen kuin ekosysteemienkin näkökulmasta (LOPS, 2019, s. 62).

Aineisto ja menetelmät

Tulevaisuuden utopioita kehystäviä puhetapoja sisältävä empiirinen aineisto kerättiin keväällä 2021 haastattelemalla erään lukion opiskelijoita keskiuudessa suomalaisessa kaupungissa. Haastattelut toteutettiin teema-haastatteluina 2–5 henkilön pienryhmissä. Kaiken kaikkiaan niihin osallistui yhteensä 28 nuorta. Haastateltavat rekrytoitiin lukion kursseilta, joiden osallistujina oli eri vuosiluokkien oppilaita. Osallistuminen perustui vapaaehtoisuuteen, eikä erityisiä osallistumisvaatimuksia asetettu.

Haastattelujen yhteydessä päätettiin olla keräämättä osallistujien tarkempia taustatietoja, jotta anonymiteetti olisi mahdollisimman vahva. Olimme kiinnostuneita nuorten utopioista, eikä haastateltavien syntymäajalla, sukupuolella tai esimerkiksi etnisellä taustalla ollut tutkimuskysymyksiemme kannalta merkitystä. Kyseinen lukio on kansallisesti vetovoimainen opiskelupaikka, jonne nuoret tulevat ympäri Suomen. Haastateltavia ei näin ollen lähtökohtaisesti voi nähdä homogeenisenä joukkona esimerkiksi kaupunkilaistaustan tai samanikäisyytensä osalta. Vaikutti kuitenkin siltä, että haastatteluihin osallistui pääasiassa nuoria, joita ilmastokriisi ja kestävä elämäntapa kiinnostivat jo entuudestaan. Kiinnostus oli havaittavissa esimerkiksi laajana yleistietona ekologisesti kestävään tulevaisuuteen linkittyvistä aiheista.

Teemapienryhmähaastatteluja tehtiin yhteensä seitsemän. Niiden kesto oli keskimäärin noin 30 minuuttia. Litteroinnin jälkeen aineistoa kertyi yhteensä 71 sivua. Teemahaastattelun sekä pienryhmähaastattelun yhdistämisellä haluttiin saada aikaiseksi spontaaneja keskusteluja, joiden aikana nuorten oli mahdollista pohtia haastattelun teemoja mahdollisimman monipuolisesti. Haastatteluissa haluttiin lisäksi säilyttää teemahaastattelulle ominainen keskustelunomaisuus. Tällä pyrittiin tukemaan ja kannustamaan haastateltavia utopioiden kuvitteluun.

Teoreettisen viitekehyksen mukaisesti aineistonkeruussa ohjaavana periaatteena toimi Levitasin (2013) ajatus utopioista yhteiskunnalliseen mielikuvitukseen motivoivana metodina. Siinä prosessiin kuuluu utopian tunnistaminen, sen kuvittelu sekä toteuttamisen suunnittelu, jota avoin ja demokraattinen keskustelu tukee (Levitas, 2013; Rajala ym., 2021, s. 412). Utopioiden kuvittelua hyödynnettiin haastattelujen lähtökohtana, josta keskustelun teemoja laajennettiin haastattelun edetessä koskemaan monipuolisemmin tulevaisuutta ja ilmastokriisiä.

Kuvittelun helpottamiseksi haastattelun alussa luettiin lyhyt utopioiden kuvitteluun orientoiva kuvaus positiivisesta tulevaisuudesta. Kuvaus si-

joittui 2040-luvulle, tulevaisuuteen, jossa ilmastokriisi on saatu hillittyä ja maapallon ekologinen tila on vakautunut. Alustuksen avulla haluttiin kannustaa nuorten ajattelua kohti positiivisia ja toiveikkaita mielikuvia sekä korostaa tulevaisuuden utooppisia mahdollisuuksia.

Alustuksen päätteeksi haastateltavia pyydettiin hetken ajan kuvittelemaan utopiaa, jossa tällainen ekologisesti kestävä tilanne vallitsee. Tämän jälkeen kuvitelmista keskusteltiin yhdessä ennakkoon mietityn teemarungon avulla. Utopioiden lisäksi haastatteluissa keskusteltiin siitä, kuinka kuvailtu ihanneyhteiskunta on mahdollista saavuttaa (vrt. Levitas, 2013) ja kenelle vastuu ihanneyhteiskunnan edistämisestä kuuluu.

Aineiston analyysi toteutettiin vaiheittain sisällönanalyysin keinoin. Aineisto teemoiteltiin ensin eri aihealueiden perusteella, jonka jälkeen samankaltaiset aihealueet yhdistettiin suuremmiksi teemakokonaisuuksiksi. Näiden eri teemakokonaisuuksien sisälle asetettiin ne puhettavat, jotka hahmottivat tulevaisuuden ekologista yhteiskuntaa samoista perspektiiveistä käsin. Analyysin päätteeksi aineistosta saatiin kolme teemakokonaisuutta, joista puhumme jatkossa kehyksinä.

Kehykset

Tarkoitamme kehyksellä tulkinnallista perspektiiviä, joka organisoii ja järjestää kokemusta (Goffman 1974, s. 13). Kehys siis toimii keskustelussa hieman samaan tapaan kuin konkreettinen kehys esimerkiksi taideteoksen kohdalla: se rajaa jotkin elementit tarkastelun kohteeksi ja jättää toiset sen ulkopuolelle. Kehys ei määritä sisältöään, vaan saman kehyksen sisällä voi ilmetä radikaalisti toisistaan eroavia, jopa päinvastaisia näkemyksiä.

Kehysten merkitystä voi havainnollistaa ottamalla esimerkiksi kaksi politiikkaa, joista toinen esittää ratkaisuna ekologisesti kestävä yhteiskunnan edistämiseen fossiilisten polttoaineiden verotuksen kiristämistä ja toinen ympäristöystävällisesti toimiville yrityksille suunnattuja tukia. Kumpikin poliitikoista kehystää tätä tavoitetta talouden näkökulmasta, vaikka keinot eroavat toisistaan. Koska kehykset jäsentävät maailmaa rajaamalla siitä jotakin pois, ne paitsi avaavat mahdollisuuksia myös asettavat rajoituksia. Kestävä tulevaisuuden kehystäminen talouden näkökulmasta rajoittaa siis näiden poliitikkojen kykyä nähdä potentiaalisia ratkaisuja, jotka perustuvat toisenlaisiin kehyksiin. Ekologisesti kestävä tulevaisuuden kehystäminen esimerkiksi koulutuksen tai sosiaalisen oikeudenmukaisuuden näkökulmasta saattaisi hyvinkin johtaa toisenlaisiin ehdotuksiin.

Useimmiten kehyksen valinta tapahtuu keskustelussa tiedostamatta, joskin puhuja voi myös joissain tilanteissa tietoisesti valita kehystää tarkasteltavan ilmiön jostakin hedelmälliseksi katsomastaan näkökulmasta. Kehysten ei myöskään voida katsoa olevan puhujan omaisuutta. Yksilöt pikemminkin kiinnittyvät sosiaalisesti muotoutuneisiin ja jaettuihin tapoihin jäsentää maailmaa. (Goffman, 1974.) Kehykset siis edustavat yhden puhujan näkemyksiä laajempia sosiaalisesti määrittämiä ymmärtämisen tapoja.

Suhteessa tutkimuksemme teoreettiseen viitekehykseen voimme ajatella, että yhteiskuntaluonne ilmenee siinä, millaisiin kehyksiin ihmiset tukeutuvat jäsentäessään kokemusmaailmaansa ja toisaalta siinä, millaisia sisältöjä kuhunkin kehykseen tyypillisesti liitetään. Utopioiden kuvittelu vastaavasti mahdollistaa joko uudenlaisten kehysten asettamisen tai tavanomaisten kehysten sisältöjen muokkaamisen. Toisaalta on myös mahdollista, että utooppinen kuvittelu jumittuu tavanomaisiin kehyksiin, jolloin se uudistamisen sijaan toisintaa jo olemassa olevaa.

Ensimmäisen tutkimuskysymyksemme mukaisesti analysoimme, mihin kehyksiin nuoret tukeutuvat kuvatessaan tulevaisuuden utopiaa. Lähdimme selvittämään tätä teemoittelemalla aineiston sisällönanalyysin avulla sen eri aihealueiden mukaisesti. Aineistosta löydetty teemat muodostivat tutkimuksen kehykset, joiden sisältöä tarkastelimme lähemmin kehysanalyysin avulla. Kiinnitimme huomiota etenkin siihen, millaisista lähtökohdista kehyksen sisälle asetetut puhettavat hahmottavat tulevaisuutta.

Kehykset muodostuivat osittain haastattelujen teemarunkoa seuraten, jolloin haastattelujen aiheet ohjasivat jossain määrin kehysten muodostumista. Emme siis väitä, että tutkimuksen kehykset olisivat irrotettavissa haastattelun kontekstista, vaan haastattelun teemat sekä ekologisen kestävyuden painotus suuntasivat haastateltavien ajattelua. On täysin mahdollista, että nuoret eivät käyttäisi analyysissä havaittuja kehyksiä puhuessaan tulevaisuuden utopioista jossakin toisessa kontekstissa. Tulkitsemme kuitenkin nuorten jäsentävän ajatuksiaan sekä kokemuksiaan näiden kehysten avulla, jolloin ne kertovat jotakin myös yhteisesti jaetuista tulevaisuuden hahmottamisen tavoista.

Kiinnostavaa onkin se, millaisia näkemyksiä kukin kehys mahdollistaa, sekä millaisia rajoitteita ne asettavat nuorten kuvittelulle. Toisen tutkimuskysymyksemme mukaisesti analysoimme kehysten sisältämiä potentiaaleja sekä rajoitteita. Näiltä osin hyödynnämme analyysissä tutkimuskirjallisuutta ekologisesti kestävästä tulevaisuudesta sekä nykyisen kestävämmän tilanteen taustoista, jota myös yhteiskuntaluonteen käsite pyrkii tekemään näkyväksi.

Tutkimuskirjallisuutta vasten pyrimme täsmentämään, mitkä kehykset johdattavat nuoret kohti radikaalimmin ekologista kestävyyttä ilmentäviä utopioita, ja mitkä kehykset vastaavasti rajoittavat nuorten tulevaisuuskuvia nykyhetken kaltaiseen tilanteeseen.

Aineiston kolme kehystä

Paikansimme aineistosta kolme ekologisesti kestävästä tulevaisuutta eri tavoin hahmottavaa kehystä. Nimesimme kehykset seuraavasti: 1) arvokehys, 2) vastuukehys ja 3) tekninen kehys. Vaikka kehysten sisälle voi asettaa toisistaan poikkeavia tai jopa päinvastaisia puhetapoja, tässä aineistossa kehysten puhettavat mukailivat toisiaan. Huomionarvoista kuitenkin oli, että eri kehysten puhettavat vain harvoin esiintyivät aineistossa yhtäaikaaisesti.

Kukin kehys liittyy ekologisesti kestäväen tulevaisuuden eri alueisiin ja pitää näin sisällään sekä vallitsevaa yhteiskuntaluonnetta horjuttavia mahdollisuuksia että sitä ylläpitäviä rajoitteita. Erityisesti arvokehysten ja vastuukehysten sisältämät kuvitelmat ilmensivät muutoksen potentiaaleja kuvailemalla nykyisyydestä poikkeavia tulevaisuuden mahdollisuuksia. Sen sijaan teknisen kehysten sisältämät kuvitelmat pyrkivät nykyisen tilanteen eli *status quon* säilymiseen ja rikkoivat vain harvoin nykyisyydessä vallitsevaa normistoa. Tekninen kehys siis poikkesi muista kehyksistä, eikä tulkintamme mukaan täysin tavoittanut utooppisen kuvittelun potentiaalia.

Käsittelemme seuraavaksi jokaista näistä kehyksistä yksityiskohtaisemmin. Jokaisen luvun alkuun on sijoitettu aineistolainaus, joka pyrkii tiivistämään kunkin kehysten keskeisimmän tavan hahmottaa utooppista tulevaisuutta. Pohdimme lisäksi jokaisen kehysluvun yhteydessä sitä, miten kehysten potentiaalit ja rajoitteet suhteutuvat tutkimuksen teoriataustaan.

Arvokehys

”Kaikille on mahdollista se, että ne pystyy elämään onnellista elämää niiden omien arvojen mukaisesti. Oli ne arvot sit ihan mitä tahansa.” (Haastattelu 2)

Arvokehys asettaa tulevaisuuden utopioiden kuvailun lähtökohdaksi arvot ja normit. Nämä nähtiin tärkeäksi osaksi utopiaa, ja niihin kytkeytyi paljon toiveita tulevaisuuden muutoksesta. Arvot ohjaavat toimintaa ja vaikuttavat tulevaisuuden toiveisiin, jolloin ne myös väistämättä kietoutuvat osaksi tulevaisuudesta käytävää keskustelua (Laherto, 2020, s. 47). Arvomaailma omaksutaan usein sosiaalisissa suhteissa, jolloin kestävämmän tulevaisuuden suuntaa ohjaava kulttuurinen muutos edellyttää myös arvojen muutosta (Verhaeghe, 2017; ks. myös Monbiot 2017, s. 14–17). Tulevaisuuden kestävä muutos ei siis tarkoita vain teollisuuden ja talouden muutosta, vaan myös arvojen muuttumisen tulisi tukea näitä päämääriä (Fromm 1977, s. 20).

Kehysten arvot olivat pitkälti liberaali-humanistisia: nuoret korostivat etenkin yksilön vapautta, suvaitsevaisuutta ja toisten kunnioittamista. Arvoja voidaan kuvailla David Nolanin (1971) kuuluisan poliittisen kartan avulla. Kartta pyrki hahmottamaan poliittisten aatteiden kenttää perinteistä vasemmisto-oikeisto akselia monipuolisemmin tuomalla mukaan myös taloudellisen ja henkilökohtaisen vapauden ulottuvuudet. Kartan avulla tulkittuna aineiston arvopuhe asettuu vasemmistoliberaalien aatteiden joukkoon, johon liittyy tänä päivänä etenkin arvoliberaaliuden, yksilön oikeuksien sekä jälkimateriaalisten arvojen kannattaminen.

Aineistossa esiintyi myös suoria kommentteja, joissa otettiin kantaa lukiossa vallitsevaan aatteiden ja arvojen ilmapiiriin kuvailemalla sitä ”vihervassarikouluksi” ja ”hippikouluksi”. Ilmapiiriä ei kritisoitu, vaan se koettiin haastateltavien kesken hyvänä asiana. Tuoreimman nuorisobarometrin (2021) mukaan vasemmistolle tyypillisiä mielipiteitä kannattavat

nuoret kertovat tehneensä muita nuoria enemmän ilmastotekoja sekä vihreitä valintoja arjessaan (Kiilakoski & Fransberg, 2022, s. 31–32). Tämä näkyi myös tämän tutkimuksen nuorten orientoitumisena ekologisen kestävyuden kysymyksiin ja arvoihin.

Kehyksen sisällä etenkin kohtuullisuuden tavoittelu nousi usein esille. Tällä oli kytköksiä esimerkiksi kuluttamisen vähentämiseen sekä luonnonvarojen hillitympään käyttöön. Myös luonnon arvostuksen toivottiin tulevaisuudessa lisääntyvän.

“Yritettäis just niinku ympäristön kanssa olla silleen hyvin, että eletään rinnakkain ja niinku otetaan sen verran mitä tarvitaan” (Haastattelu 1)

Vaikka luonnon kanssa sopusoinnussa eläminen koettiin aineistossa tärkeiksi, puhetavat eivät useinkaan ulottuneet ihmiskeskeisen eli antroposentrisen näkökulman ulkopuolelle. Kehyksessä luonto ajateltiin pääsääntöisesti ihmisten välittömästä kokemuspöiristä erillisenä, jolloin se ilmensi dualistista jakoa inhimilliseen ja ei-inhimilliseen välillä. Luontoa hahmotettiin usein ihmisten näkökulmista käsin, jolloin se toimi pääasiassa resurssipankin kaltaisena varantona tai virkistystä ja kokemuksia tarjoavan elämyspaikkana. Ihmisen rajatonta oikeutta luontoon ja luonnonvaroihin ei siis lähdetty kyseenalaistamaan, vaikka niiden yltyöpäistä tuhlaamista kuitenkin vastustettiin.

Kehyksen sisältämät puhetavat rajasivat myös useissa kohdissa ekologisen kestävyuden näkökulman pois ja suuntasivat vahvasti toisiin ihmisiin ja heidän hyvinvointiinsa. Ihmiskeskeisen näkökulman laajentamista on kuitenkin pidetty tärkeänä osa-alueena kestäväen elämäntavan tavoittelussa, jossa luonnon elinvoimaisuuden säilyttäminen on ensiarvoisen tärkeää myös ihmisen hyvinvoinnin kannalta (Martusewicz, Edmundson & Lupinacci ym., 2014; Pulkki, Pulkki & Vaden, 2019, s. 70). Tästä huolimatta hyvinvointi ei nykyisen yhteiskuntaluonteen mukaisessa ajattelussa useinkaan ulotu koskemaan sitä, mikä on hyvää ihmiselle tai luonnolle, vaan se rajoittuu usein tarkastelemaan hyvinvointia talousjärjestelmän ja sen kasvun kautta (Fromm, 1977, s. 18).

Talouskasvun tuottamaa hyvinvointia on kyseenalaistettu esimerkiksi kriittisessä taloustieteessä. Kritiikin mukaan talouskasvun kyky tuottaa hyvinvointia toimii vain tiettyyn pisteeseen asti. Loputtoman hyvinvoinnin lisääntymisen sijaan, jatkuva talouskasvun tavoittelu synnyttää yhteiskunnallista pahoinvointia muun muassa kiireen, stressin sekä mielenterveysongelmien muodossa. (Joutsenvirta ym. 2016, s. 72.) Myös arvokehys piti sisällään samankaltaista talouskasvun kyseenalaistamista sekä kritiikkiä suoritusyhteiskunnan arvoja kohtaan.

”Ei vaan arvostettais yksilöä osana sitä yhteiskuntaa, [--] vaan enemmän silleen, että jokainen on yksilö ja niillä on omat jaksamiset ja omat tarpeet ja tällaiset, että niinku enemmän sitä yksilön arvostusta olis.” (Haastattelu 4)

Jatkuva paremmuuden ja tehokkuuden tavoittelu sekä yksilölle asetetut ylimitoitettut tavoitteet eivät kuuluneet haastateltavien utopioihin. Kuvitel-

missa yksilöitä ei nähty pelkästään hyötynäkökulman kautta, vaan yksilön arvon nähtiin koostuvan muustakin kuin yhteiskuntaa suoraan hyödyttävästä toiminnasta. Tehokkuutta ja suorittamista ihannoiva ilmapiiri voidaan nähdä ominaiseksi vallitsevalle markkinaluonteelle. Se näkee yksilön esineen kaltaisena hyödykkeenä ja ylläpitää välineellistä tilannetta, vaikka kokemuksellisesti on selvää, ettei sillä ole positiivisia vaikutuksia yksilön psyykelle (Fromm, 1977, s. 87–89; Fromm, 1971; Moisio, 2008, s. 145).

Aineistossa nyky-yhteiskuntaan yhdistetyn suorituskeskeisyyden ihanteen nähtiin synnyttävän pahoinvointia, joka pahimmillaan vaikuttaa yksilön onnellisuuden kokemuksiin. Kehyksen sisältämä kritiikki liittyikin näihin yhteiskunnan pahoinvointia tuottaviin rakenteisiin, jotka ovat uudelleen arvioinnin kohteina myös esimerkiksi jälkimaterialistisista arvoista keskusteltaessa (ks. Salonen & Joutsenvirta, 2018).

Hyvinvointia lisääviksi tekijöiksi aineistossa nimettiin henkisen jaksamisen tukeminen, vapaa-aika ja yhteisölliset kokemukset. Tulkitsemme, että aineistossa hyvinvoinnista puhuttiin tavoilla, jotka poikkesivat nykyisen yhteiskuntaluonteen mukaisista puhetavoista. Hyvinvoinnin huomioiminen on yksi kestävästä elämäntavan peruspilareista, sillä ympäristön ongelmat vaikuttavat terveyteen muun muassa suoraan veden sekä ilman laadun kautta (Pulkki ym. 2019, s. 69), mutta myös välillisesti sosiaalisten vaikutusten, kuten köyhyyden ja eriarvoistumisen kautta (Järvensivu ym., 2019, s. 342). Näiden lisäksi ympäristöongelmilla on vaikutusta myös ihmisen mielenterveyteen ja henkiseen hyvinvointiin (ks. Pihkala, 2020; Vähäkangas & Tuomisto, 2010; Kallio & Pulkki, 2022). Kriisiytynyt ympäristö aiheuttaa osalle ihmisistä ilmastoahdistusta, joka vaikuttaa merkittävässä määrin yksilön hyvinvointiin (ks. Pihkala, 2017). Mielenterveyden parempaa huomioimista toivottiinkin nuorten utopioissa. Niissä kokemus hyvinvoinnista oli nykyistä korkeampi, eikä esimerkiksi mielenterveyspalveluihin pääsyä tarvinnut odottaa.

”Voihan siellä olla sillä tavalla, ettei välttämättä tuu sitä pakko olla mieliksi toisille niin paljon. Sit voi olla, että tulee siks vähemmän just hankittua kaikkee ylimäärästä ja sellasta.” (Haastattelu 1)

Aineistossa arveltiin myös, että kulutuksen kautta sosiaalisen arvostuksen hankkiminen ja ylläpitäminen vähenevät tulevaisuudessa. Tällä nähtiin olevan merkitystä niin mielenterveyden kuin ilmastokriisin torjumisen kannalta. Ilmastokriisin hillitsemisen kannalta yksittäisten ihmisten kuluttamatta jättäminen ei kuitenkaan isossa kuvassa yksin toimi ratkaisuna. Tätä ei kuitenkaan kehysten sisällä pohdittu, vaan yksilöiden kulutuksen vähentäminen hahmotettiin osaksi tarpeellisia ilmastotoimia.

Kulutukseen liittyen kehysten sisällä pohdittiin, että korkean materiaallisen elintason sijasta tulevaisuudessa panostetaan elämänlaatua lisääviin kokemuksiin. Fromm puhuu tämänkaltaisista materiaallisen elämäntyylin vastaisista ihanteista olemisen ihanteina, joissa esimerkiksi henkinen kasvu on materiaalin sijasta tavoiteltavaa (Fromm 1977, s. 197–198). Olemisen ihanteet muistuttavat jälkimateriaalisia arvoja, jotka korostavat muun muassa suorittamisen ihanteesta luopumista, ja hyvinvoinnin lähteenä toi-

mivat materiaalisen omaisuuden haalimisen sijasta erilaiset merkityksellisyiden kokemukset (Salonen & Joutsenvirta, 2018 s. 86–87).

Tulkintamme mukaan arvokehys irrottautui monilta osin vallitsevasta yhteiskuntaluonteesta, ja siksi tulkitsemme kehyksen arvopuheen sisältävän potentiaaleja tulevaisuuden muutokseen. Näemme, että kehyksen tulevaisuuskuvat onnistuivat pohtimaan erilaisen tulevaisuuden mahdollisuuksia melko vapaasti, irtautuen samalla osin nykysyyttä ohjaavasta normistosta ja vallitsevasta yhteiskuntaluonteesta. Tulevaisuuden arvojen pohdinta voi avata tilaa arvovieritehtöjen käsittelylle, mikä voi olla tarpeellista myös kestäväen elämäntavan ja ympäristökysymysten yhteydessä – tilanteessa, jossa esimerkiksi samanaikaisesti kannustetaan sekä taloutta kasvattavaan kuluttamiseen että sen vähentämiseen.

Vastuukehys

”No mä sanoisin et päättäjät, silleen poliitikot ja tällaiset on vastuussa, koska niillä on kuitenkin voimaa vaikuttaa lakien ja tällaisten kautta.”
(Haastattelu 4)

Vastuukehys asettaa utopian tarkastelun lähtökohdaksi sen, kuinka ekologisesti kestäväen tulevaisuuteen päästään. Vastuukehyksen puhetavat eivät siis niinkään kuvaile millainen tulevaisuus on, vaan millä keinoilla se tulisi saavuttaa. Huomionarvoista on, että tämä kehys on muita kehyksiä suuremmin seurausta haastattelun teemoista. Kehys kannustaa kuitenkin konkreettisten utopioiden visioimiseen, mikä on tärkeää, sillä se vaikuttaa parhaimmillaan myös todellisuudessa tapahtuvaan toimintaan ja muutokseen (ks. Rajala ym., 2020).

Kehyksen sisältämät puhetavat hahmottivat tulevaisuutta etenkin poliittisen puheen ja vastuunjaon kautta. Kehys asettaa kuvailun lähtökohdaksi kysymyksen siitä, mille tahoille vastuu muutoksen toteuttamisesta langetetaan, ja miten muutoksen politiikka määräytyy. Ilmastokriisin poliittisuus oli aineistossa laajasti tunnistettu, ja useat kestäväen tulevaisuuden ratkaisut liittyivät juuri poliittiseen päätöksentekoon, joka nähtiin myös varmimpana reittinä ekologisesti kestäväen yhteiskuntaan.

Etenkin tulevaisuuden ekologisia toimintatapoja määrittelevä poliittinen sääntely nähtiin hyvänä asiana, ja sen ajateltiin lisääntyväen tulevaisuudessa. Globaalilla tasolla tämä nähtiin ainoaksi keinoksi, jolla ylikansalliset toimijat, kuten globaalit suuryritykset, saatiin sitoutumaan ilmastotavoitteisiin. Ilmastokriisi paikannettiin aineistossa usein ylikansalliseksi ongelmaksi, jonka ratkaiseminen vaatii laajaa yhteistyötä eri toimijoiden välillä. Tämän vuoksi muutoksen vastuun nähtiin olevan pääasiassa valtioilla ja niiden päättäjillä. Valtioiden vastuun välillä tosin nähtiin eroja. Suomi paikantui puheissa pieneksi valtioksi, joka ei yksinään kykene vaikuttamaan ilmastokriisiin. Tästä huolimatta Suomen vastuuta kriisin hillitsemisessä pidettiin korkeana ja kaikkia ilmastotoimia tarpeellisina.

Erilaisia lakeja ja säännöksiä toivottiin globaalin lisäksi myös paikalliselle tasolle, jolloin niiden nähtiin vaikuttavan suuremmin yksilöiden elämään.

“Jos me halutaan ilmastonmuutos ratkaista ja pelastaa meidän planeetta tältä palolta, niin ei pitäis ollaan silleen ilmastopäätöksiä erikseen, vaan meidän pitäis tehdä jokaisessa päätöksessä silleen, että okei, miten me voidaan tehdä tää ilmastoystävällisesti.” (Haastattelu 6)

Aineistossa uskottiin, että tulevaisuudessa ilmastokysymykset löytyvät kaiken poliittisen päätöksenteon keskiöstä, eikä esimerkiksi ilmastonmuutoksen oikeellisuudesta enää keskustella. Aihe ei siis tulevaisuuden utopioissa ollut kiistanalainen tai kyseenalaistettavissa, vaan poliittiset päätökset perustuivat pääasiassa tieteen tuottamiin arvioihin ilmaston ja ympäristön tilasta. Nykypäivän poliittinen ilmapiiri, jossa ilmastokysymyksiin kytkeytyy paljon poliittisia motiiveja ja valtakamppailuja, olisi siis tulevaisuudessa väistynyt, ja päätökset toteutettaisiin konsensuksessa tieteeseen perustuen. Aineistossa uskottiinkin tulevaisuuden tiukempaan ilmastopolitiikkaan, kuten esimerkiksi päästöjen tiukkaan rajoittamiseen. Nuorten on muissakin yhteyksissä havaittu olevan myötämielisiä nykyistä huomattavasti tiukemmille ilmastopoliittisille päätöksille (ks. Kiilakoski & Piispa, 2021; Rajala, 2021; Hirvilampi, Laine, Ojala, 2021).

Aineistossa arveltiin, tulevaisuuden päätöksenteon korostavan enenen kaikkea keskustelua ja erilaisten mielipiteiden huomioimista. Toisten kuunteleminen ja monipuolisten näkökulmien ottaminen mukaan poliittiseen keskusteluun koettiin tärkeäksi, sillä näiden uskottiin lisäävän poliittisen päätöksenteon laatua. Laaja poliittinen keskustelu voikin lisätä yhteiskunnallisten vaihtoehtojen määrää sekä laajentaa nykyisyyden normistoa (Koistinen & Karkulehto, 2021). Keskustelussa nähtiin mahdollisuuksia kollektiiviseen ilmastoheräämiseen, joka lopulta saisi aikaan tarvittavia muutoksia, joilla ilmastokriisiä ja sen mukanaan tuomia sosiaalisia ongelmia saataisiin hillittyä.

Tarkkoja poliittisia päätöksiä tai keinoja aineistossa ei kuitenkaan lähdetty erittelemään, vaan niistä puhuttiin yleisesti *muutoksena*. Aineistossa esiintyneiden muutosten voidaan kuitenkin tulkita tähtäävän päätöksiin, jotka muun muassa vähentäisivät kulutusta ja pienentäisivät planeetan ekologista kuormitusta.

”Vanhemmat ikäluokat on silleen, et se on niinkun nuorten asia tehdä tää, koska nuoret joutuu kärsii siitä kauemmin ku vanhemmat ikäluokat.” (Haastattelu 1)

Poliittisten päättäjien lisäksi aineiston vastuupuhe kohdistui usein nuoriin. Vastuu tosin määriteltiin erilaiseksi. Aineistossa tuotiin esiin, kuinka poliitikkojen ja vanhempien sukupolvien olisi pitänyt jo aktiivisesti puuttua ilmastokriisiin, mutta he ovat vältelleet vastuutaan. Tämän vuoksi tuo vastuu ja velvollisuus jää nuorten hoidettavaksi. Nuorten vastuu oli siis pakotettua, eikä heillä ollut mahdollisuutta neuvotella siitä, vaan pettymys vanhempien sukupolvien toimiin pakotti nuoria toimimaan ympäristön hyväksi.

Samankaltaista puhetta on viime vuosina ollut havaittavissa muuallakin. Pettymys aikaisempien sukupolvien toimimattomuuteen sekä poliittisen päätöksenteon hitauteen on motivoinut esimerkiksi ilmastoaktivismia eri puolilla maailmaa, mistä Elokapiinan toiminta lienee tällä hetkellä näkyvin esimerkki (Hirvilampi, Laine & Ojala, 2021, s. 169). Nuorten keskuudessa myös Fridays For Future -lakot ovat olleet suosittuja (Bowman 2019). Tästä huolimatta ilmastoaktivismiin ja mielenosoituksen kaltaiset osallistumistavat eivät kuitenkaan aineistossa esiintyneet kovinkaan isossa roolissa. Nämä ja esimerkiksi sosiaalisen median kautta vaikuttaminen mainittiin, mutta harva haastateltava koki näitä itselleen sopiviksi vaikuttamisen keinoiksi.

Ennen kaikkea vastuukehys avasi opiskelijoille mahdollisuuksia omien vaikutusmahdollisuuksien pohtimiseen, vaikka ilmastokriisin ratkaisujen ei tulisi paikantua pelkästään yksilön toiminnan varaan. Yksilö kykenee kuitenkin vaikuttamaan poliittiseen, asenteelliseen ja materiaaliseen ympäristöön, minkä vuoksi vaikutusmahdollisuuksien pohtiminen tulevaisuuden uudelleenkuittelun yhteydessä on hyödyllistä. Näin on etenkin silloin, jos kuvittelemalla pyritään muuttamaan vallitsevaa normistoa sekä arvoja, jolloin niiden uudelleenkuittelu linkittyy myös laajemmin poliittiseen (Koistinen & Karkulehto, 2021, s. 62).

Utopioiden kuvittelua voidaankin hyödyntää demokratia- ja kansalaiskasvatuksessa, joissa pyritään tukemaan muun muassa kansalaisvaikuttamisen taitoja (Rajala ym., 2020 s. 420). Tulevaisuuskuvailut tekevätkin näkyväksi yksilön suhdetta tulevaisuuteen ja voivat siten vaikuttaa myös nykyisyydessä tehtyihin valintoihin sekä toimintaan (Laherto, 2021, s. 47). Aineistossa tämä oli havaittavissa muun muassa silloin, kun haastateltavat puhuivat tulevaisuuden ekologisista muutoksista, jolloin he samalla reflektoivat omaa nykypäivän toimintaansa suhteessa tähän. Esimerkiksi kun haastatteluissa pohdittiin joukkoliikenteen vaikutusta ekologisesti kestävään tulevaisuuteen, useat haastateltavat reflektoivat nykyistä toimintaansa suhteessa tähän kuviteltuun ideaalilanteeseen. He pohtivat muun muassa toiminnan esteitä sekä omia toiminnan mahdollisuuksiaan nyt ja tulevaisuudessa. Kestävää muutosta mietittiin paljon siltä kannalta, kuinka asioita tulisi muuttaa nyt, jotta lopputulos olisi halutun kaltainen.

Tulkitsimme, että kehyksen puhetapoihin sisältyy tarvittavaa potentiaalia, sillä myös ilmastokriisin poliittiset ulottuvuudet on tärkeää tiedostaa. Vastuun pohtiminen voi myös synnyttää oivalluksia yksilön ja yhteisöjen toimintamahdollisuuksista, jotka voivat mahdollistaa esimerkiksi yhteiskuntaluonteen kaltaisten ilmiöiden muuttamisen.

Tekninen kehys

”Paras ratkaisu siihen ilmastonmuutokseen on nimenomaan se teknologian kehitys” (Haastattelu 9)

Tekninen kehys asettaa tulevaisuuden kuvausten lähtökohdaksi teknologian ja teknistyneen yhteiskunnan. Teknologiaa ei suoraan määritelty aineistossa, vaan se ymmärrettiin laajasti nykyistä elämäntapaa ylläpitävänä

edellytyksenä. Siihen liitettiin muun muassa energiantuotantoon ja liikenteeseen liittyviä tekniikoita sekä erilaisia elektronisia välineitä. Teknologia kietoutuikin arkeemme useilla tavoilla, jolloin sen täsmällinen määrittely on haastavaa. Kiilakosken (2012) mukaan se on toisaalta pitkälle kehittynyt ala ja toisaalta lähes kaikkea nykyelämää määrittävä kehikko, joka on vahvasti kytköksissä sekä moderniin kulttuuriin että jokapäiväiseen elämään. Se on myös usein lähtökohtana maailman tarkastelulle, jolloin se asettuu vahvasti osaksi yksilöiden arkikokemusta. (Kiilakoski, 2012, s. 21–22.)

Teknologioiden on lisäksi havaittu olevan yhteydessä etenkin nuorten tulevaisuuden toiveisiin (Laherto 2020, s. 50), ja niillä on roolinsa myös fyysisen ja sosiaalisen todellisuuden hahmottamisessa (Jasanoff, 2015 s. 3–5). Teknologioiden vaikutus heijastuikin aina kuvittelun tasolle asti, jolloin kuvitelmia ilman teknologioita on haastava muodostaa (Jasanoff, 2015; Kiilakoski 2012, s. 23). Tämä teknologioiden läpileikkaavuus näkyy myös teknisen kehyksen puhetavoissa, joissa tulevaisuuden muuttunutta ympäristöä hahmotettiin nimenomaan eri teknologioiden ja niiden kehityksen kautta.

Ympäristöllä tarkoitettiin tässä kehyksessä pääasiassa tulevaisuuden fyysistä, rakennettua ympäristöä, johon sisällytettiin esimerkiksi rakennukset, arjen materiaaliset puitteet sekä infrastruktuuri. Ympäristöä hahmotettiin siis lähinnä ihmiskeskeisestä näkökulmasta. Ei-inhimillistä, kuten esimerkiksi muita luonnon olioita, tuotiin kehyksessä esille melko vähän ja niitä kuvattiin ihmisten välittömästä elinpiiristä erillisinä. Kehyksessä oli siis havaittavissa jako inhimilliseen sekä ei-inhimilliseen maailmaan. Tämä ilmentää laajempaa vallitsevassa yhteiskuntaluonteessa ilmenevää jaottelua, jossa 'luonto' ja 'kulttuuri' on totuttu erottamaan toisistaan. Tämä jaottelu estää kuitenkin havaitsemasta inhimillisen ja ei-inhimillisen monitahoisia yhteyksiä, ja rajaa näin tapaa hahmottaa esimerkiksi ekosysteemien kietoutuneisuutta ihmisten maailmaan (Latour, 1993).

Kehys kuvaili siis vain ihmisten maailmaan, ja tulevaisuutta pohdittiin aineistossa pääasiassa ihmisten nykyisen elintavan turvaamisen näkökulmista.

”Teknologia voisi kehittyä siihen suuntaan, että niitä [epäekologisia tapoja] pystytään korvaamaan täysin ympäristöystävällisillä tavoilla [– –] ei ne [nykyiset tavat] katoa mihinkään, jos vaan keksitään tapoja tehdä se ympäristöystävällisesti.” (Haastattelu 4)

Yleinen tapa puhua teknologian kehityksestä oli luoda sen kautta jatkuvuutta epäekologisille tavoille, kuten esimerkiksi lihansyönnille tai yksityisautoilulle. Teknologisen kehityksen nähtiin tulevaisuudessa tuottavan ratkaisuja, joilla näitä voitiin jatkaa. Teknologisten ratkaistujen avulla toivottiin, että tulevaisuudessa olisi mahdollista elää helposti ja vaivattomasti ekologisesti kestäväällä tavalla. Kehyksessä kuvailtiin, kuinka ekologisten ratkaisut liitetään usein asioista luopumiseen, mutta uusien teknologioiden avulla niistä luopuminen ei olisi välttämätöntä tai pakollista. Tällainen puhe poikkesi muista kehyksistä, sillä niissä omien elintapojen suhteuttaminen kestäviin raameihin koettiin tärkeäksi. Teknologisen kehityksen si-

sällä tätä tärkeyttä ei kuitenkaan samalla tavalla korostettu, vaan sen sijaan toivottiin teknologian tarjoavan ratkaisut tulevaisuuden haasteisiin, jolloin elämä voisi jatkua melko nykyisen kaltaisena.

Kehyksen sisällä korostuivatkin teknologiset innovaatiot, fossiiliton liikenne sekä energiatehokkuus. Yhdessä näiden kolmen nähtiin mahdollistavan ekologisesti kestäväen elämäntavan. Erityisesti tulevaisuuden kestäviä energiaratkaisuja pohdittiin paljon. Kehyksen kuvailemassa tulevaisuudessa fossiilisten polttoaineiden käyttöä oli vähennetty radikaalisti ja uusiutuvia energiamuotoja, kuten aurinkoenergiaa oli lisätty huomattavasti.

”Jos Sahara vuorattais aurinkopaneeleilla, me voitais tuoda maapalloon sähköä rajattomasti” (Haastattelu 9)

Uusiutuvien energialähteiden merkitys tunnistettiin hyvin, mutta niistä johtuvia ympäristöhaittoja ei. Esimerkiksi Saharan vuoraaminen aurinkopaneeleilla nähtiin suomalaisesta näkökulmasta hyvänä ratkaisuna, eikä sen mukanaan tuomia ympäristöhaittoja ja eettisiä ongelmia mietitty lainkaan esimerkiksi paikallisen luonnon tai ihmisten näkökulmista.

Sähkö nähtiin aineistossa pelkästään hyvänä ja päästöttömänä vaihtoehtona, eikä sen käyttöä pohdittu kovin syvällisesti. Nykykulutuksella energian tuotantoon tarvitaan kuitenkin isoja uudistuksia, jotta nykyisenkaltaista energiankulutusta olisi mahdollista ylläpitää ympäristöystävällisesti (ks. Salminen & Vadén, 2019; Nordlund 2009). Fossiilisten polttoaineiden yhteydessä ympäristöhaitat tunnistettiin helpommin ja niitä osattiin nimetä runsaasti. Mutta myös uusiutuvien energialähteiden käyttö aiheuttaa ympäristöhaittoja, esimerkiksi patoamisen, tekoaltaiden ja akkuihin tarvittavien metallikaivosten kautta (Joutsenvirta, Hirvilampi, Ulvila & Wilén, 2016, s. 91). Tämän vuoksi myös rajatonta energiankulutusta olisi hyvä tarkastella kriittisesti. Tätä ei kuitenkaan kehyksen sisällä tehty, vaan kritiikki liittyi yksin fossiilisiin polttoaineisiin.

Tulkitsemmekin, että teknisen kehyksen kuvitelmat rajoittavat jossain määrin ymmärrystä tulevaisuuden toimintamahdollisuuksista, jolloin ne saattavat myös uusintaa ilmastokriisiin johtaneiden kehityskulkujen normalisointia. Tästä yhtenä esimerkkinä toimii nuorten tapa turvautua teknologian kehitykseen.

Tulkintamme mukaan kehyksen utopioissa ei poikettu kovinkaan paljoa nykyisyydestä, vaan ekologisen kestävyuden tavat muistuttivat pitkälti tällä hetkellä tavoiteltuja kestäväen tulevaisuuden muotoja, jotka eivät moniltakaan osin ole riittäviä ilmastokriisin hillintään. Kehyksen sisältämät kuvailut seurasivatkin pitkälti eri yhteiskunnan sektoreilla tavoiteltujen vihreän siirtymän tavoitteiden kanssa. Vihreän siirtymän mukaisesti kehyksen sisällä korostuivat energiatehokkuus, fossiiliton liikenne sekä teknologiset innovaatiot. Yhdessä näiden kolmen nähtiin mahdollistavan ekologisesti kestäväen elämäntavan. Puhetavat uusintavat tältä osin nykyistä ympäristölle haitallista yhteiskuntaluonnetta, jossa nimenomaan teknologioiden ja teknistymisen rooli on suuri (Fromm, 1971, s. 113).

Tulkitsemme, että teknisen kehyyksen kuvailut eivät saavuttaneet utooppisen kuvittelun osalta yhtä laajaa potentiaalia kuin tutkimuksen toiset kehyykset. Sen sijaan kehyyksen tulevaisuuskuva ekstrapoloivat nykyistä kehityskulkua ja ovat siten kykenemättömiä kuvittelemaan yhteiskuntaluonteen radikaalia muuttumista. Yhteiskuntaluonne määrittää pitkälti totuttuja tapoja, jolloin niiden yli kuvittelu vaatisi nykyisyyden kriittistä tarkastelua (Fromm, 1977, s. 203). Tämä ei kuitenkaan kehyyksen puheta-voissa ilmennyt.

Pohdinta

Olemme yllä tarkastelleet, millaisiin kehyyksiin nuoret tukeutuvat kuvitellessaan tulevaisuuden ekologisesti kestäviä utopioita. Havaitimme nuorten kuvailevan kestävänsä tulevaisuuden kannalta oleellisia osa-alueita, jotka kartoittavat niin fyysisen, sosiaalisen kuin poliittisenkin alueita, joita kaikkia tarvitaan ilmastokriisin ratkomisessa (ks. Tolppanen, Aarnio-Linnavuori, Cantell & Lehtonen, 2017). Kuitenkin, vaikka aineistossa tuotiin esille tärkeitä ekologisesti kestävänsä tulevaisuuden elementtejä, niitä ei kuitenkaan johdonmukaisesti yhdistetty toisiinsa. Sen sijaan kehysten puhettavat ilmenivät erikseen omina kokonaisuuksinaan, eikä esimerkiksi teknisen kehyyksen puhettavat sisältäneet kriittistä tarkastelua tai synnyttäneet pohdintoja oikeudenmukaisuuden tai tasa-arvon teemoihin liittyen. Nuoret siis puhuivat haastatteluissa kestävänsä tulevaisuuden kannalta oleellisista teemoista, mutta niiden välisten keskinäisriippuvuuksien pohdinta jäi melko vähäiseksi. Kaikkien kehysten sisältämien teemojen tulisi kuitenkin ilmetä yhtäaikaaisesti, sillä esimerkiksi sosiaalisesti kestävä yhteiskunta ei ole mahdollinen, ellei ekologista kestävyyttä edistäviä muutoksia tapahdu myös fyysisellä ja poliittisella tasolla.

Osittain aineistossa ilmenneet puhettavat ovat seurausta haastattelujen teemoista. Kehyykset eivät ole tilanteesta riippumattomia kokonaisuuksia, jolloin niitä myös tuotetaan osin haastattelun aikana. Nuoret olisivat siis voineet kehystää tulevaisuutta tilanteesta riippuen muilla tavoin. Lisäksi haastattelut toteutettiin lukiossa, jolla on erityispainotuksia, ja haastateltaviksi valikoitui nuoria, jotka vaikuttivat jo ennestään olevan kiinnostuneita ympäristökysymyksistä. Näillä tekijöillä oli epäilemättä osuutensa kehysten valikoitumisessa.

Itse kehyyksiä huomionarvoisempaa on kuitenkin se, miten ne suhteutuvat vallitsevaan yhteiskuntaluonteeseen. Tulkintamme mukaan, kehyykset ilmensivät yhtäältä nyky-yhteiskuntaluonteelle tyypillisiä piirteitä, kuten teknologiauskoa (ks. Värri, 2018), jotka osittain ovat ylläpitämässä ilmastokriisin olosuhteita. Toisaalta ne sisälsivät myös yhteiskuntaluonnetta murtavia potentiaaleja, kuten hyvinvoinnin ja suorituskeskeisyyden uudelleenmäärittelyä. Tulkitsemme kuvittelun tehneen mahdolliseksi näiden potentiaalien ilmenemisen ja näkyväksi tekemisen, joita etenkin arvokehys ja vastuukehys sisälsivät.

Tulkintamme mukaan kaikkien kehysten suurimmaksi rajoitteeksi asetui inhimillisen ja ei-inhimillisen välinen jako, joka ilmeni aineistossa pu-

heena ihmisten maailmasta ja siitä erillisestä luonnosta. Puheissa tuotiin esille lähinnä ihmiskeskeisiä näkökulmia ja vain harvoin ei-inhimillistä maailmaa koskevia pohdintoja. Ei-inhimilliset osa-alueet, kuten ekosysteemit, ovat kuitenkin merkittäviä ekologisesti kestäväen tulevaisuuden mahdollistavia tekijöitä, sillä ne ovat keskeisessä asemassa tulevaisuuden elinkelpoisuuden säilyttämisessä. Inhimillisen korostunut asema muuhun elolliseen nähden onkin nykyisessä yhteiskuntaluonteen ylläpitämässä ajattelumallissa tyypillistä (Aaltola & Wahlberg, 2020).

Tämän aseman purkaminen sekä ihmiskeskeisyyden näkyväksi tekeminen on tärkeää kestäväen tulevaisuuden rakentamisessa, mikä näkyy myös esimerkiksi ekososiaalisessa kasvatusajattelussa (ks. esim. Martusewicz, Edmundson & Lupinacci ym., 2014; Salonen & Bardy, 2015). Yhtenä kasvatuksen tulevaisuuden haasteena onkin antroposentrismien haastaminen sekä ajattelun laajentaminen inhimillisen ulkopuolelle koskemaan yhtä lailla myös ei-inhimillisen elinehtoja (ks. Värrä, 2018; Kallio & Pulkki, 2022; Kallio, Pulkki, Tervasmäki & Saari, 2022).

Ekologisesti kestäväen elämäntavan tavoitteet on huomioitu nykyisessä lukion opetussuunnitelmassa eri oppiaineiden sekä laaja-alaisen opetuksen tavoitteissa (LOPS 2019). Yhtenä päämääränä on nimenomaan oppilaiden taitojen ja osaamisen monipuolinen vahvistaminen kestävästä tulevaisuudesta (LOPS, 2019, s. 62–64). Tämä tarkoittaa opetussuunnitelmassa etenkin eettisten ja ekologisten arvolähtökohtien pohtimista, samoin kuin esimerkiksi opiskelijan ymmärryksen kasvattamista oman toiminnan ja globaalin vastuun merkityksestä ilmastokriisin hillinnässä (LOPS, 2019, s. 16). Lukion opetussuunnitelman mukaan opiskelijan tulisi oppia ottamaan huomioon ympäristön, yhteisöjen, teknologioiden ja politiikan välisiä yhteyksiä tulevaisuuden kestävien ratkaisujen suunnittelussa (LOPS, 2019, s. 62). Samoja teemoja nostettiin esille myös tämän tutkimuksen aineistossa, mutta asioiden kriittinen ja syvälinen pohdinta jäi hieman vähäiseksi.

Vaikka tavoitteita on kirjattu opetussuunnitelmaan, joidenkin tutkimuksien mukaan ilmastokriisiä käsittelevästä opetuksesta jää puuttumaan tiettyjä ekologisen ymmärryksen syvällisiä tasoja, kuten esimerkiksi sen historiallis-yhteiskunnallisia näkökulmia (Aarnio-Linnavuori, 2018; Tani, Hilander, Leino, 2020). Ymmärryksen kasvattaminen myös näillä alueilla on kuitenkin oleellista, mikäli pyritään kasvattamaan nimenomaan opiskelijoiden syvällistä ymmärrystä ilmastokriisin taustausta sekä sen vaikutuksista ja ratkaisumahdollisuuksista. Ympäristöaiheiden opetuksen ei siis tulisi näyttäytyä vain luonnontieteellisiin aiheisiin kytkeytyvänä kokonaisuutena, vaan sen kietoutuneisuuden eettisiin, yhteiskunnallisiin ja poliittisiin kysymyksiin tulisi nousta opetuksessa esille (Aarnio-Linnavuori, 2018, s. 79; Tani ym., 2020, s. 8).

Näiden osa-alueiden ja niiden välisten yhteyksien ymmärrystä voidaan tukea lukio-opetuksessa esimerkiksi tulevaisuusajattelun sekä -kuvittelun avulla (Laherto, 2021), joka mahdollistaa muun muassa tässä tutkimuksessa esille nousseiden teknologiaan, arvoihin ja vastuuseen liittyvien alueiden yhdistämisen ympäristökysymysten pohdintaan. Lukion

opetussuunnitelmassa kuvittelukyky mainitaankin välineenä, joka auttaa näkemään vaihtoehtoisia mahdollisuuksia sekä toiminnan seurauksia kestävästä elämäntavan perspektiivistä (LOPS, 2019, s. 340). Kuvittelu luo tilaa reflektiolle, joka auttaa myös tässä tutkimuksessa havaittujen kehysten tunnistamisessa. Eri kehysten havaitseminen avaa mahdollisuuksia niiden välisten yhteyksien sekä kuvittelun ulkopuolelle jäävien seikkojen huomioimiseen. Näiden tunnistaminen voi tukea oivalluksia, jotka kehittävät kokonaisvaltaista ymmärrystä ekologisesti kestävästä tulevaisuuden vaatimuksista.

Lukio-opetuksessa tulisi kiinnittää huomiota ilmastokysymysten laaja-alaiseen käsittelemiseen. Tällöin ilmiöiden ymmärtäminen ei jää vain pinnalliselle tasolle, vaan kyky ymmärtää monimutkaisia keskinäisriippuvuuksia kasvaa. Utopiat voivat kannustaa tähän sekä oman roolin reflektointiin, mikä nostaa myös vastuullisuus- ja toimijuusnäkökulmia ympäristökysymysten käsittelyyn. Utopioita kuvittelemalla voidaan haastaa nykyistä yhteiskuntaluonnetta sekä avata ovia kriittiselle pohdinnalle. Tämä voi tehdä näkyväksi toisintekemisen muotoja ja rikkoa näin ekologisesti haitallista normistoa, joka ylläpitää ilmastokriisiä kiihdyttäviä olosuhteita. Lukio-opetuksessa voidaankin hyödyntää näitä kuvittelun potentiaaleja, kun halutaan harjaannuttaa ymmärrystä esimerkiksi pedagogisesti haastavissa arvokysymyksissä ja niiden linkittymisessä tulevaisuuden kestävästä elämäntapaan. Kestävästä elämäntavan syntyminen edellyttää kuitenkin edelleen taitoa ajatella ja nähdä asiat toisin, ja tätä taitoa opetuksessa voidaan tukea ja kehittää utopioiden avulla.

Kiitämme Koneen säätiötä, joka rahoittaa artikkelin taustalla olevaa EnAct-projektia.

Lähteet

- Aaltola, E. & Wahlberg, B. (2020). *Me & muut eläimet. Uusi maailmanjärjestys*. Tampere: Vastapaino.
- Aarnio-Linnanvuori, E. (2018). Ympäristö ylittää oppiainerajat: Arvo-latautuneisuus ja monialaisuus koulun ympäristöopetuksen haasteina. *Ainedidaktiikka*, 2(1), 79–84. Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/ainedidaktiikka/article/view/71144>
- BIOS (2019). *Ekologinen jälleenrakennus*. BIOS-tutkimusyksikkö. Noudettu osoitteesta <https://www.eko.bios.fi/>
- Bishop, Hines & Collins (2007). The current state of scenario development: An overview of techniques. *Foresight*, 9, 5–25.
- Bowman, B. (2019). Imagining future worlds alongside young climate activists: A new framework for research. *Fennia*, 197(2), 295–305. <https://doi.org/10.11143/fennia.85151>
- Börjeson, L., Höjer, M., Dreborg, K., Ekvall, T., Finnveden, G. (2006). Scenario types and techniques: Towards a user's guide. *Futures*, 38, 723–739.
- Eskelinen, T. (2020). *The Revival of Political Imagination: Utopia As Methodology*. London: Bloomsbury Academic & Professional.
- Eskelinen, T. (2019). *Demokratia utopiana & sen vastavoimat*. Tampere: Vastapaino.
- Eskelinen, T. (2018). Utopioiden ajankuva: voiko poliittisen mielikuvituksen pelastaa? *Alusta! Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunta*. Noudettu osoitteesta <https://alusta.uta.fi/2018/09/26/utopioiden-ajankuva-voiko-poliittisen-mielikuvituksen-pelastaa/>.
- Freire, P. (1994/1999). *Pedagogy of hope: reliving Pedagogy of the oppressed*. New York: Continuum.
- Fromm, E. (1947/1986). *Man for Himself. An Enquiry Into the Psychology of Ethics*. London: Ark paperbacks.
- Fromm, E. (1955/1971). *Terve yhteiskunta*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Fromm, E. (1941/1976). *Pako vapaudesta*. Helsinki: Kirjayhtymä
- Fromm, E. (1976/1977). *Olla vai omistaa*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Fromm, E. (1956/1994). *Rakkauden vaikea taito*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Goffmann, E. (1974). *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*. London: Harper and Row.
- Hietalahti, J. & Pekkola, M. (2019). *Terapiaa mielipuoliselle maailmalle: Erich Fromm ja radikaalihanumanismin lupaus*. Tampere: Vastapaino.
- Hietalahti, J. & Toivanen, J. (2019). Elävät kuolleet: Aristoteles, Hobbes ja Fromm modernin zombikuvaston valossa. *Ajatus: Suomen filosofisen yhdistyksen vuosikirja*, 76, 229–265.
- Hirvilammi, T., Laine, S., & Ojala, S. (2022). Ekososiaaliset, talousmyönteiset ja vastustajat: nuorten jakolinjat suhteessa kestävän kehityksen tavoitteisiin. Teoksessa T. Kiilakoski (toim.) *Kestävää tekoa: Nuorisobarometri 2021* (s. 169–188). Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Jasanoff, S. (2015). *Dreamscapes of modernity: Sociotechnical imaginaries and the fabrication of power*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Joutsenvirta, M., Hirvilammi, T., Ulvila, M., Wilén, K., Heikkurinen, P., Hoffrén, J., Jalas, M., Järvensivu, P., Järvensivu, T., Ruuska, T., Taipale, T., & Turunen, E. (2016). *Talous kasvun jälkeen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Järvensivu, P., Hakala, E., Lummaa, K., Lähde, V., Majava, A., Toivanen, T., Vaden, T. & Eronen, J. (2019). Ilmastokriisiin sopeutuminen on kansanterveydellinen kysymys. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti*, 56(4), 341–345. <https://doi.org/10.23990/sa.83011>
- Kallio, J. & Pulkki, J. (2022). Elämää vaalivan itsekasvatuksen luonnos. *Aikuiskasvatus*, 42(1), 25–36. <https://doi.org/10.33336/aik.115551>
- Kallio, J., Pulkki, J., Saari A. & Tervasmäki, T. (2022). Ekoterapeuttinen itsekasvatus: Tulkinta Erich Frommin rakkauden teoriasta kapitaloseenin ajassa. *Kasvatus & Aika* 16(3), 25–48. <https://doi.org/10.33350/ka.111733>

- Karhu, M. (2019). Utopia, utopismi ja paikan tutkimus. *Alue Ja Ympäristö*, 48(1), 117–123. <https://doi.org/10.30663/ay.75179>
- Kiilakoski, T. & Fransberg, M. (2022). *Kestävää tekoa: nuorisobarometri 2021*. Helsinki: Valtion nuorisoneuvosto.
- Kiilakoski, T. (2012). *Kasvatus teknologisessa maailmassa: tutkimus teknologisoituvasta kasvatuksesta*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Koistinen, A-K., & Karkulehto, S. (2021). Kohti planetaarista tuntua: feministis-posthumanistinen uudelleenkuvirtelu ja etiikka ihmisen jälkeen. *Niin & näin*, 28(1), 62–72. Noudettu osoitteesta <https://netn.fi/node/7954>
- Laitinen, M. (2017). *Matkoja utopiaan*. Tampere: Vastapaino
- Laherto, A. (2020). Luonnontiedekasvatuksen muuttuvat tavoitteet: luonnontieteellisestä lukutaidosta kestävyyskasvatukseen, toimijuuteen ja tulevaisuusajatteluun. *Ainedidaktiikka*, 4(3), 41–63. <https://doi.org/10.23988/ad.91998>
- Lakkala, K. (2018). Utopioiden yhteiskunta kriittisestä potentiaalista. Teoksessa Mentula, M., Lakkala, K., Suominen, S., Era H. (toim.), *Utopia työkaluna: Irti vaihtoehdottomuuden valheesta*. Helsinki: Demokraattinen sivistysliitto.
- Lakkala, K. & Nikulainen, H. (2014). *Utopia tänään: yhteiskunnallisen mielikuvituksen metodologiaa*. Jyväskylä: Kampus Kustannus.
- Latour, B. (1993). *We have never been modern*. Harvard: Harvard university press.
- Levitas, R. (2013). *Utopia as method: the imaginary reconstitution of society*. London: Palgrave Macmillan.
- Levitas, R. (2013b). Some Varieties of Utopian Method. *Irish Journal of Sociology* 21(2), 41–50. <https://doi.org/10.7227/IJS.21.2.3>
- Maciel, F. (2019). Erich Fromm and the Culture of Contemporary Capitalism. Teoksessa *Fromm Forum* (s. 58–69) Tuebingen: Selbstverlag. Noudettu osoitteesta https://www.fromm-gesellschaft.eu/images/pdf-Dateien/Maciel_F_2019.pdf
- Mannheim, K. (1948). *Ideology and utopia: an introduction to the sociology of knowledge*. London & Henley: Routledge & Kegan Paul.
- Martusewicz, R. A., Edmundson, J., & Lupinacci, J. (2014). *Ecojustice education: Toward diverse, democratic, and sustainable communities*. New York: Routledge.
- Moisio, O.-P., & Rautiainen, M. (2020). Utopian Education: May the Hope Be With You. Teoksessa Eskelinen, T. (toim.) *The Revival of Political Imagination: Utopia as Methodology*, (s. 97–112), London: Bloomsbury Academic & Professional.
- Moisio, O.-P. (2008). Erich Fromm: terve ja patologinen ajattelu politiikassa. Teoksessa K. Lindroos, & S. Soinin (toim.) *Politiikan nykyteoreetikkoja* (s. 131–161). Helsinki: Gaudeamus,
- Monbiot, G. (2017). *How Did We Get Into This Mess? Politics, Equality, Nature*. London: Verso.
- Nolan, D. (1971). Classifying and analyzing politico-economic systems. *The Individualist*, 1, 5–11.
- Nordlund, L. (2009). *Elämämme perusteista. Pohdintoja työstä, rahasta ja energiasta omavaraisen elämäkokemuksen valossa*. Tallinna: Palladium Kirjat.
- Opetushallitus (2021). *Lukion opetussuunnitelman perusteet 2021*. Helsinki: Opetushallitus.
- Piispa, M., Kiilakoski, T., & Ojajärvi, A. (2021). Mikä ilmastoliike. *Nuorten ilmastoaktivistien poliittinen toimijuus ja ilmastokeskustelut*. *Nuorisotutkimus*, 39(2), 8–26.
- Pihkala, P. (2017). Päin helvettiä. Ympäristöahdistus ja toivo. Helsinki: Kirjapaja.
- Pihkala, P. (2020). Anxiety and the Ecological Crisis: An Analysis of Eco-Anxiety and Climate Anxiety. *Sustainability* 12(19), 7836. <https://doi.org/10.3390/su12197836>.
- Pulkki, J. & Pulkki, J. & Vaden, T. (2019). Ekoterveyskasvatuksen luonnos. *Alue ja ympäristö* 48(2), 69–82. <https://doi.org/10.30663/ay.83089>.
- Rajala, A., Lehtinen, J., Lehtomäki, E., Soinnunmaa, P., Sorri, M., & Suhonen, R. (2021). Konkreetit utopiat keinona edistää nuorten kansalaisvaikuttamista. *Kasvatus & Aika*, 410–424. <https://doi.org/10.33350/ka.111560>
- Saari, A. (2021). *Kasvatusteoria antiikista nykypäivään*. Helsinki: Gaudeamus.

- Salminen, & Vadén, T. (2013). *Energia ja kokemus: naftologinen essee*. Tampere: Niin & näin.
- Salonen, A. O., & Joutsenvirta, M. (2018). Vauraus ja sivistys yltäkylläisyyden ajan jälkeen. *Aikuiskasvatus*, 38(2), 84–101. <https://doi.org/10.33336/aik.88331>.
- Tani, S., Hilander, M., & Leivo, J. (2020). Ilmastonmuutos lukion opetussuunnitelmissa ja maantieteen oppikirjoissa. *Ainedidaktiikka*, 4(2), 3–24. <https://doi.org/10.23988/ad.88063>
- Tolppanen, S., Aarnio-Linnanvuori, E., Cantell, H. & Lehtonen, A. 2017. Pirullisen ongelman äärellä – kokonaisvaltaisen ilmastokasvatuksen malli. *Kasvatus* 48(5), 456–468.
- Verhaeghe, P. (2014/2017) *What About Me? The Struggle for Identity in a Market-Based Society*. 4. painos. Brunswick: Scribe Publications.
- Vähäkangas, K. & Tuomisto, J. (2010.) Ympäristöterveyden edistämisen globaaleja ulottuvuuksia. Teoksessa Pietilä, A.M. (toim.) *Terveyden edistäminen. Teorioista toimintaan*. Helsinki: WSOYPro.
- Värrö, V.–M. (2018.) *Kasvatus ekokriisin aikakaudella*. Tampere: Vastapaino.
- Yusoff, K., & Gabrys, J. (2011). Climate change and the imagination. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 2(4), 516–534. <https://doi.org/10.1002/wcc.117>